

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Міжнародна економіка минулого століття розвивалася під впливом використання двох базових моделей економічного розвитку – ліберальної, що найповніше виявила себе у США, та соціально-орієнтованої, яка протягом багатьох років успішно використовувалась в Швеції. Зазначені моделі та їхні національні модифікації, що застосовувались окремими країнами, пройшли багаторічну апробацію, безпосередньо впливаючи на первинний розподіл грошових доходів, що створювалися підприємствами реального сектора. За ліберальної моделі економіка розвивалась в основному за законами ринку, в результаті чого держава перерозподіляла значно менші фінансові ресурси через бюджетну систему, використовуючи через це відносно невисокі ставки податку на доходи суб'єктів господарювання порівняно із соціально орієнтованою моделлю, при цьому проблема забезпечення відповідальної соціальної справедливості відходила на другий план.

Однак окремими країнами названа проблема досить успішно вирішувалася на принципах соціально орієнтованої моделі, яка найефективніше (впродовж довгого періоду часу) працювала в основі механізму управління розвитком економіки Швеції. Проте і ця модель мала суттєвий недолік. Якщо ліберальна модель передбачає насамперед створення умов для розвитку господарюючих суб'єктів і підвищення їхньої конкурентоспроможності, надаючи другорядного значення соціальному результату, то "шведська" модель успішно виконувала соціальну функцію, проте через свою специфіку, була не здатна своєчасно реагувати на виклики світового ринку, що стало причиною втрати наявних конкурентних переваг національних товаровиробників.

Пошуки науковців щодо розв'язання цього протиріччя в кінцевому результаті привели до розуміння необхідності використання позитивних сторін цих двох моделей, усвідомлення того факту, що ринкові регулятори не здатні забезпечити збалансований соціально-економічний розвиток держави. Особливо недоліки ліберальної моделі (та її різновидів) виявилися під час світової економічної і фінансової кризи (2008–2009 рр.), наслідки якої не подолані й на кінець 2012 р. У цей період уряди багатьох країн світу, в тому числі й провідних економік – США, ЄС, Китаю, застосовували пряме втручання в реальну економіку і банківський сектор, що на першій хвилі кризи сприяло стабілізації їхніх економік.

Слід відзначити, що необхідність посилення регуляторної функції держави була усвідомлена ще в першій половині ХХ ст., коли Дж.М.Кейнс і його послідовники, залишаючись прибічниками ринкової економіки, обґрунтували доволі логічну концепцію економічної системи, що регулюється не тільки ринком, але й державою.

По суті роль держави зводилася ними до виконання функції "вбудованого" стабілізатора, що базується на

економічних механізмах (бюджетних, податкових, рівня процента за кредит) і стимулює насамперед інвестиції, на основі яких забезпечується як економічне зростання, так і розв'язання соціальних проблем.

Але перевагу в цій змішаній моделі економічного розвитку кейнсіанці все ж віддавали економічному лібералізму, основи якого розкриті ще у ХХ ст. А.Смітом і отримали подальше теоретичне обґрунтування у працях відомих економістів А.Маршала, Е.Чемберліна, Л.Мізеса, Ф.Хаяка та М.Фрідмена, які в забезпеченні економічного розвитку надавали перевагу регулюючій ролі ринку.

Серйозним поштовхом до посилення ролі держави у забезпеченні економічного розвитку стали випробування економік більшості провідних країн світу під час Другої світової війни. При цьому, на нашу думку, основою для переосмислення ролі держави в економічному розвитку став досвід колишнього СРСР, економіка якого не тільки успішно забезпечила концентрацію ресурсів для перемоги над фашистською Німеччиною, але й високі темпи розвитку і відновлення економіки в повоєнний період.

Починаючи з 1947 р., у 12 країн світу (серед яких – Японія, Франція, Швеція, Англія, Італія тощо) почало запроваджуватись індикативне п'ятирічне планування, а Голландія розробила навіть довгостроковий прогноз розвитку (1950–1970 рр.), у обґрунтуванні якого взяла участь низка економістів західно-європейських країн. В основі цієї концепції, що передбачала посилення державного регулювання в управлінні ринковими процесами, були напрацьовані таких економістів, як Ф.Перру, Я.Тіберген та Г.Мюрдаль⁴.

Саме ними було обґрунтоване положення, що ринкові механізми не можуть виконувати роль ефективного регулятора економічного і соціального розвитку, особливо в умовах посилення зовнішньої конкуренції та зростання залежності економік від світових ринків. Водночас саме розвиток міжнародної торгівлі, підвищення ролі експортно-імпорتنих операцій у формуванні ВВП країни, так само як і зростання ролі ТНК у розвитку окремих економік, послаблюють ефективність індикативного планування, оскільки низка факторів, що формують маяки індикативних національних планів, перебувають поза межами впливу урядів практично всіх країн світу.

Незважаючи на це, елементи індикативного планування і довгострокові прогнози розвитку продовжують використовуватися в багатьох провідних економіках світу, зокрема у Франції.

Аналізуючи розвиток України за 1991–2010 рр., на жаль, доводиться констатувати, що нами не були використані ті головні переваги, які мала планова економіка СРСР перед капіталістичними країнами, тож сподівання, що після отримання незалежності

⁴ Государственное регулирование рыночной экономики. – М. : Изд. РАГС, 2006. – С. 46–47.

нашим "локомотивом" стануть лише ринкові механізми, себе не виправдали. Понад те, з перших років незалежності створились умови для руйнації цілих галузей економіки і втрати вітчизняними товаровиробниками внутрішнього ринку.

Розглянемо цю проблему конкретніше.

У результаті розпаду в 1991 р. СРСР в Україні суттєво сповільнилися темпи розвитку – аж до від'ємного значення практично всіх макроекономічних показників. Основні причини такого стану низка науковців і практиків пов'язує із розпадом єдиного господарського комплексу та суттєвим подорожчанням багатьох статей імпорту, особливо енергоносіїв, монопольним постачальникам яких є Росія.

Це незаперечний факт, проте майже ніхто не стверджує, що негативний вплив на економіку України цих факторів посилювався в кінці минулого століття внаслідок дії такого суттєвого суб'єктивного внутрішнього фактора, як відмова від складання системи товарних балансів, пов'язаного із ліквідацією Держплану України та безсистемною, недостатньо обгрунтованою приватизацією об'єктів державної власності.

Ліквідація системи товарних балансів практично унеможливила збереження економічно доцільних елементів механізму впливу держави на формування обгрунтованих обсягів експорту та імпорту, регулювання формування обсягів внутрішнього ринку за товарними групами та чітке визначення розвитку пріоритетів розвитку окремих галузей економіки.

Відсутність товарних балансів негативно вплинула на ефективне вирішення питання щодо структурної перебудови економіки за рахунок раціональної, спрямованої на стабільний розвиток приватизації об'єктів державної власності, розпочатої ще у 1992 р.

Можливість використання процесу приватизації як локомотива раціональної структурної перебудови в Україні не була врахована в концепції приватизації об'єктів державної власності (як за інвестиційні (приватизаційні) сертифікати, так і грошові кошти), тому було втрачено шанс для поліпшення структури економіки з метою зменшення залежності її подальшого розвитку від зовнішніх ринків.

Ситуація ускладнилася ще й тим, що навіть не системно (з точки зору завдань, що стояли перед економікою України) прийняті інвестором інвестиційні зобов'язання в деяких випадках залишилися лише на папері, а кошти, отримані в останні роки від грошової приватизації, не були використані державою для модернізації діючого виробничого потенціалу та започаткування розбудови п'ятого технологічного укладу.

Особливо негативно процес приватизації позначився на підприємствах, продукція яких вироблялася в основному для потреб внутрішнього ринку. Це насамперед підприємства швейної, взуттєвої та фарфоро-фаянсової промисловості, приватизація яких співпала із суттєвим зниженням купівельної спроможності населення на початку 90-х років минулого століття. Тож на фінансово-економічну діяльність цих підприємств однозначно мали вплив три потужні негативні фактори:

– приватизація здійснювалася в основному за рахунок інвестиційних сертифікатів населення, що

не забезпечило підприємства реальними грошовими коштами, які б можна було би використати для модернізації їхніх основних засобів і закупівлі необхідних сировини і матеріалів (насамперед фурнітури), що ще не вироблялися на території України;

– вакуум продукції, що утворився на ринку, був миттєво заповнений відповідним імпортом продукції, насамперед із країн Південно-Східної Азії та Туреччини, яка була значно дешевшою і зовнішньо привабливішою, хоча й не завжди належної якості;

– підприємства легкої промисловості не отримали необхідної підтримки держави, в тому числі і за рахунок можливого валютного кредиту та протекціоністських митних заходів.

Тепер можна стверджувати, що прийнята в Україні концепція приватизації державного майна спричинила виникнення низки негативних наслідків при формуванні ВВП і бюджету держави. Наслідком цього стала практична втрата певних галузей економіки та подальша деформація структури економіки і зростання її імпортозалежності.

Відсутність стабільного і обгрунтованого прогнозування розвитку економіки України на довгострокову перспективу з визначенням чітких національних пріоритетів та належного зв'язку плану економічного розвитку із реальними можливостями державних фінансів щодо його забезпечення мало суттєвий негативний вплив на фінансову стійкість економіки України загалом.

Особливо це стосується видаткової частини бюджету, яка, починаючи з часу отримання Україною незалежності, вибудовувалася з огляду не тільки на результати економічної діяльності, але й під сильним впливом політичного фактора, особливо в роки підготовки і проведення виборів у країні.

У кінцевому результаті формування доходів і видатків бюджету відбувалося за одночасної дії двох протилежних моделей економічного розвитку – ліберальної – при формуванні доходної частини бюджету (зокрема, обсягу податкових надходжень) і соціально-орієнтованої – при здійсненні витрат державного бюджету.

Аналіз процесів, що відбувалися в Україні за роки її незалежності, дозволяє стверджувати, що фінансова політика держави була спрямована в першу чергу на виконання її соціальних і суспільних функцій (соціальні видатки, оборона, підтримка правопорядку тощо). Що ж до підприємств реального сектора, то тут інтереси держави обмежувалися в основному вилученням частини доходу, що створювалися на виробничих підприємствах.

Такий підхід містить у собі загрозу поступового послаблення фінансової стійкості підприємств і створює умови для їхнього банкрутства, оскільки у підприємств часто вилучаються обігові кошти, необхідні для продовження виробництва.

Відрив руху фінансових потоків від товарних взагалі був характерний для 90-х років минулого століття для всієї світової економіки, що стало однією з основних причин фінансово-економічної кризи. Водночас саме криза гостро розкрила згубність відмежування фінансової політики від політики економічного розвитку країн загалом, урахування необ-

хідності забезпечення фінансовими ресурсами підприємств за рахунок ефективного державного регулювання.

Саме в кризовий період (із 2008 р.) багато країн світу (зокрема, США, Китай, Росія) різко активізували втручання в процес модернізації виробництва і за рахунок трильйонних вливань сприяли певній стабілізації національних економік.

Результати діяльності економіки цих країн у 2010–2011 рр. підтвердили ефективність таких дій, оскільки загалом багатьом із них вдалося стримати глибоке падіння ВВП, а в окремих країнах (Китай, США) це забезпечило хоч і незначне, проте позитивне значення приросту ВВП.

Саме набутий досвід дозволяє говорити про певну ефективність змішаної моделі економічного розвитку, коли ліберальна модель доповнюється раціональним втручанням держави в діяльність підприємств реального сектора з метою забезпечення фінансової стабільності і досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни, що є однією з основних функцій держави. Саме ця модель, на нашу думку, найбільшою мірою відповідає економічним інтересам України.

В Україні в кризовий період теж мала місце державна підтримка як банків, так і підприємств реального сектора, зокрема, авіаційної промисловості і суднобудування. Надана державна підтримка позитивно відобразилася на результатах діяльності підприємств цих галузей, особливо авіаційної промисловості, що перебувала на межі занепаду. Проте обсяги цієї підтримки, при співставленні її зі щорічним приростом обсягу бюджетних витрат, які спрямовувалися різними каналами фінансування на соціальні виплати, були відносно незначними.

Початок такої тенденції було покладено ще в радянські часи, коли широке коло громадян колишнього СРСР (в тому числі і України) мало великий перелік пільг, джерелом покриття яких слугував державний бюджет. З утворенням України як самостійної держави практика ухвалення в країні законодавчих актів, що суттєво підвищували не тільки зарплату, але й інші соціальні пільги, з кожним роком розширювалася, що стало однією з основних причин щорічного дефіциту бюджету України.

Аналіз динаміки змін показників, котрі характеризують стан державних фінансів свідчить, що вагомим негативним фактором, який підриває збалансованість бюджету, стали саме не узгоджені з економічними можливостями держави витрати на поточні трансфери населенню, пов'язані із соціальною політикою держави, про що йшлося вище.

Як свідчать наведені в табл. 1 показники, з 2007 р. по 2011 р. поточні трансфери населенню збільшились більше як удвічі (до 100,6 млрд грн), а перевищення обсягу коштів на оплату працівників бюджетних установ із нарахуванням до обсягу поточних трансферів населення зменшилося за цей період на 28 п. п. Іншими словами, трансферти в цей період зростали швидше, ніж заробітна плата.

Співвідношення розміру поточних соціальних трансферів населення з наявним дефіцитом бюджету свідчить, що цього дефіциту могло й не бути у разі проведення більш зваженої соціальної політики, що впливає з такого – сума витрат бюджету на оплату праці бюджетних установ і поточні трансфери населення збільшились у 2011 р. у 2,0 раза порівняно з 2007 р., водночас ВВП – у 1,83 раза та видатки бюджету – у 1,8 раза.

У цьому зв'язку звертає на себе увагу той факт, що спостерігалася досить чітка залежність між приростом соціальних виплат у 2011 р. порівняно з 2007 р. (24 млрд грн), дефіцитом бюджету (23,1 млрд грн) і сумою зовнішніх запозичень у 2011 р. (22,7 млрд грн).

При умові зростання вказаних соціальних витрат за цей період у межах 1,8 раза Україна мала б або нульовий дефіцит, або сума, що була би необхідна на його покриття, могла б стати додатковим джерелом фінансування модернізації української економіки. Це особливо важливо за умови, що у період світової кризи нинішнього століття, поряд із необхідністю вирішення проблеми щодо покращення структури економіки і оновлення основних фондів, яка гостро стояла на порядку денному з початку 90-х років минулого століття (часу розпаду СРСР), загострилась ще й проблема валового нагромадження капіталу (див. табл. 2). Якщо у 2002–2005 рр. (і, особливо у 2007 р.), спостерігався досить високий рівень валового нагромадження капіталу у ВВП (27,7%), то у 2009 і у 2010 рр. цей рівень знизився до 18,4 і 18,8% відповідно. Цього рівня явно замало для активізації процесу модернізації економіки України, враховуючи, що країни, які вирізняються сталими і високими темпами економічного зростання, останнім часом мали норми нагромадження понад 30% (зокрема Китай).

Не випадково зношення основних фондів як загалом по економіці України, так і по промисловості мало стійку тенденцію до зростання. На початок 2011 р. цей показник становив, відповідно, 74,9 і 63%.

При цьому характерно, що на відміну від низки держав світу, в тому числі й СНГ, в Україні стабільно зберігається низький рівень здійснення капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету. За період 2005–2010 рр. цей рівень не перевищував 7%, а за 2011 р. становив 7,18%.

Водночас (як і в радянські часи) власні кошти підприємств і організацій у загальному обсязі фінансування інвестицій в економіку в період 2004–2011 рр. становили 58,6–66,1%, із них за рахунок амортизаційних відрахувань у 2011 р. формувалось – 17,2%⁵ і кредитів банку та інших позик – 16,3%.

Серед основних причин використання амортизаційних відрахувань не за цільовим призначенням можна назвати такі: усунення законодавчої норми щодо обов'язкового спрямування коштів на капітальні інвестиції та ремонти (1997 р.); хронічна нестача оборотних коштів підприємств, пов'язана в тому числі

⁵ Розраховано за методологією Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Основні показники бюджету України, що формують його фінансову стійкість

Показник	2004	2005	2007	2009	2011	
					Сума	Приріст до 2004 р., %
Фіскальне навантаження (з урахуванням сплачених податків у бюджет і внесків до соціальних фондів), % до ВВП	32,3	36,7	35,0	34,9	36,2	12,0
у тому числі:						
податкове навантаження, % до ВВП	18,3	22,2	22,4	22,8	25,4	38,9
податкове навантаження, % у доходах зведеного бюджету	69,0	73,1	73,3	76,2	84,0	21,7
Темпи приросту ВВП (реальн.), %	12,1	2,7	7,9	-14,8	5,2	-
ВВП, млрд грн	345,1	441,5	720,7	913,3	1316,6	3,8 р.б.
Оплата праці працівників бюджетних установ та нарахування на заробітну плату, млрд грн**	32,8	42,7	72,7	105,9	135,1	4,1 р.б.
Поточні трансферти населенню, млрд грн	17,3	38,9	44,8	75,9	100,6	5,8 р.б.
Інші поточні видатки, млрд грн.	30,5	41,9	69,9	105,5	139,2	4,6 р.б.
відношення видатків на оплату праці до поточних трансфертів	1,90	1,1	1,62	1,40	1,34	-
Видатки зведеного бюджету, млрд грн	102,5	142,0	227,6	307,4	416,9	4,1 р.б.
Дефіцит бюджету, млрд грн	11,0	7,8	7,7	37,3	23,1	2,1 р.б.
у % до ВВП	3,2	1,8	1,1	4,1	1,8	-
Державні запозичення (фінансування загального фонду державного бюджету), млрд грн	10,3	12,7	9,6	113,9	71,0	-
% до попереднього року	-	123,3	85,7	428,2	83,1	6,9 р.б.
у тому числі:						
зовнішні запозичення, млрд грн	6,2	5,8	6,1	55,7	22,7	-
% до попереднього року	-	93,5	63,5	1031,5	43,9	3,7 р.б.
Погашення запозичень, млрд грн	9,2	13,8	6,0	30,6	44,9	-
% до видатків державного бюджету (без міжбюджетних трансфертів)	14,4	15,4	4,6	17,0	18,8	4,9 р.б.
Державний та гарантований державою борг, млрд грн	85,4	78,1	88,7	317,9	473,1	-
% до попереднього року	110,1	91,5	110,2	167,3	109,4	5,5 р.б.
у тому числі:						
зовнішній борг, млрд грн	64,4	59,0	69,9	212,8	299,4	-
% до попереднього року	113,0	91,5	109,4	149,1	108,2	4,6 р.б.

Примітки: * – попередні дані; ** – дані зведеного бюджету (загальний та спеціальний фонд).

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України, Національного банку, Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України за відповідні роки.

із незадовільним менеджментом; недоліки у чинній системі адміністрування податків, в процесі якого поряд зі встановленим порядком сплати податків із настанням першої події (відвантаженням продукції чи надходженням коштів на рахунок підприємства) оборотні кошти підприємств "вимивають" внаслідок несвоєчасного повернення ПДВ та не завжди обґрунтованих дострокових платежів тощо. Причому критичний стан із оборотними коштами формувався протягом багатьох останніх років і на сьогодні більшість підприємств України мають від'ємний показник власних оборотних коштів, що сформувало негативне значення цього показника в цілому по реальному сектору економіки України впродовж 2004–2011 рр.

Аналізуючи стан формування оборотних коштів підприємств, можна зробити такі основні висновки:

- забезпечення поточного виробництва фінансовими ресурсами повністю "лягає" на плечі

акціонерів акціонерних товариств, власників підприємств і вищих менеджерів державних підприємств;

- проблеми фінансового забезпечення поточної і практично інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання не включені в орбіту державного фінансового регулювання і тому навіть потенційно їхні витрати не охоплюються довгостроковою фінансовою політикою;

- за період, упродовж якого проводився аналіз (2004–2011 рр.), платоспроможність промислових підприємств, які є "становим хребтом" подальшого успішного розвитку економіки, стабільно погіршувалась. Якщо у 2004 р. коефіцієнт співвідношення поточних зобов'язань підприємств порівняно з їхніми фінансовими активами становив 1,3 раза, то на кінець 2011 р. він збільшився до 1,97 раза;

- оборотні та інвестиційні кошти підприємств, які були використані для здійснення економічної діяльності в Україні за період 2004–2011 рр., майже

Динаміка валових нагромаджень капіталу, обсягів капітальних інвестицій і оборотних коштів економіки України та джерела їхнього покриття

Показник	2004	2005	2007	2009	2011
ВВП (фактичний цінах), млн грн	345113	441452	720731	913345	1316600
% до попереднього року*	12,1	3,0	7,6	-14,8	5,2
Валове нагромадження основного капіталу, млн грн	77820	96965	198348	167644	247850
Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП, %	22,5	22,0	27,7	18,4	18,8
Капітальні інвестиції, млн грн	89314,2	111174,1	222678,9	192878,0	259932,3
% до ВВП	25,9	25,2	30,9	21,1	19,7
У т.ч. за рахунок:					
– коштів державного бюджету, млн грн	9973,5	6845,5	15077,3	8360,8	18394,7
% до загального обсягу	11,2	6,2	6,8	4,3	7,1
– власних коштів підприємств і організацій, млн грн	56528,2	66061,5	130514,8	127435,4	152279,1
% до загального обсягу	63,3	59,4	58,6	66,1	58,6
– у т.ч. за рахунок амортизаційних відрахувань	6456,7	8893,0	21328,1	–	26175,7
% до загального обсягу власних коштів	11,4	13,5	16,3	–	17,2
– кредитів банків та інших позик, млн грн	6396,7	15625,2	33904	25587	42324,4
% до загального обсягу власних коштів	7,1	14,0	15,2	13,3	16,3
Зношення основних засобів, усього по економіці, %	49,3	49,0	52,6	60,0	74,9**
Зношення основних засобів по промисловості, %	58,3	57,9	59,0	61,8	63,0**
Інвестиції в основний капітал, млрд грн	75,7	93,1	188,5	151,8	209,1
% до ВВП	21,9	21,1	26,4	16,6	15,9
Амортизація (зношення) основних засобів, млн грн.	49240	56866	84100	120531	121927**
Амортизаційні відрахування у структурі операційних витрат, млн грн	34571,1	39820,9	45045,2	72805,0	101573,3

Примітки: * – у постійних цінах 2007 року; ** – дані наведено за 2010 р.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

наполовину формувались за рахунок сталих пасивів (кредиторської заборгованості). Водночас нерозподілений прибуток – одне із важливих джерел фінансування цих витрат (в цілому по сальдо фінансових ресурсів) у обсязі фінансування витрат підприємств у 2009–2011 рр. не був представлений через велику кількість збиткових підприємств і низьку рентабельність по групі прибуткових підприємств. При цьому низка підприємств, особливо приватизованих, цілеспрямовано занижувала рентабельність виробництва з метою зменшення податкового тягаря.

Загалом у джерелах формування оборотних коштів по групі обстежених підприємств України протягом періоду, за який проводився аналіз, прибуток не був задіяний, що свідчить про реальне послаблення цього показника як стимулу для подальшого розвитку виробництва;

- наведені вище факти та практика складання фінансових планів на великих державних підприємствах (їхня форма не передбачає збалансування доходів і видатків цих підприємств і запроваджувалася в основному з метою встановлення контролю за формуванням суми їхніх платежів до бюджету), свідчать про те, що державне фінансове регулю-

вання сьогодні не забезпечує дію одного з провідних факторів стабільності фінансів держави – стабільності фінансів реального сектора;

- провідним джерелом фінансування поточних та інвестиційних витрат економіки України останнє десятиліття була кредиторська заборгованість, яка в різні роки перевищувала дебіторську заборгованість у 1,18–1,32 раза, створюючи умови для роботи окремих систематично збиткових підприємств. При цьому протягом аналізованого періоду лише у 2007 р. обсяги цієї заборгованості в Україні були дещо нижчими порівняно з ВВП (98,6%); у всі інші роки обсяги кредиторської заборгованості значно перевищували ВВП (на 12,2 – 32 п. п.) та у 2011 р. становили 1633,1 млрд грн. Це дає підстави стверджувати, що за певних умов у період економічної і фінансової кризи (наприклад, за наявності гіперінфляції) можуть мати місце непередбачені негативні наслідки у системі платежів підприємств з усіма наслідками, що із цього випливають.

Викладене вище дозволяє зробити такі основні висновки.

1. В Україні відсутні чітко визначена модель економічного розвитку та середньострокове і довго-

строкове фінансове планування. Це має своїм наслідком, по-перше, відсутність орієнтирів щодо обґрунтованого реформування податкової системи (адже саме визначеність з цією моделлю дає чіткі орієнтири щодо первинного розподілу і перерозподілу доходу, створеного на виробництві) та не враховує реальних потреб виробничого сектора в фінансових ресурсах для модернізації виробництва і формування оборотних коштів; по-друге, сприяє тому, що на рішення щодо видаткової частини бюджету може суттєво впливати поточна кон'юнктура; по-третє, не сприяє спрямуванню обмежених наявних фінансових ресурсів чітко на певні найважливіші національні програми та інвестиційні проекти, що послаблює роль держави в ефективному регулюванні економічного розвитку.

2. Відсутність стабільної довгострокової програми розвитку економіки України через часту зміну складу уряду породжувала в основному плани дій на короткостроковий (річний) період, основною метою яких були вирішення окремих проблем економічного розвитку та ліквідації тих чи інших негативних наслідків, що постійно виникали впродовж усіх років незалежності України.

3. Ураховуючи вторинність фінансової політики відносно економічної політики, доцільно в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах передбачити жорстку ув'язку спрямування обмежених фінансових ресурсів на досягнення незначної кількості пріоритетів розвитку. Це сприятиме відновленню синхронного руху в економіці матеріальних трудових і фінансових ресурсів.

4. Для успішного соціально-економічного розвитку України слід визначити і законодавчо та нормативно закріпити спрямування можливостей країни на реалізацію в довгостроковому періоді таких національних пріоритетів:

- 1) гуманітарний пріоритет, що встановлюється і поступово реалізується як стратегічна ціль держави, яка пов'язана із необхідністю постійного зростання відповідного індексу людського розвитку;
- 2) загальноекономічні пріоритети з визначеними на перспективу щорічними маяками, досягнення має на меті забезпечення стабільного розвитку економіки країни і реалізацію на цій основі державного гуманітарного пріоритету. З урахування специфіки і можливостей економіки України такими можуть бути:
  - розвиток внутрішнього ринку, насамперед за рахунок імпортозаміщення;
  - нарощення експортного виробництва;

– збільшення (з урахуванням наявності в Україні великих площ родючих земель і велику кількість – майже третину сільських жителів), обсягів сільськогосподарського виробництва;

3) галузеві пріоритети, реалізація яких має забезпечити безумовне досягнення встановлених маяків загальноекономічних пріоритетів. При цьому галузь може бути представлена групою підприємств, які здатні виступати локомотивами економічного розвитку і забезпечити досягнення рівня відповідних показників, передбачених у планах-прогнозах по галузі загалом;

4) конкретні стратегічні інвестиційні проекти, що безпосередньо пов'язані з галузевими пріоритетами (або проектами окремих підприємств), що мають забезпечити досягнення показників, встановлених на перспективу відповідній галузі;

5. Загальнодержавні, гуманітарний та економічний пріоритети мають встановлюватись на 15–20 років і затверджуватись (відповідним Законом) Верховною Радою України. Галузеві пріоритети і першочергові інвестиційні проекти затверджуються відповідними постановами Кабінету Міністрів України раз у п'ять років (у роки виборів Президента України та призначення уряду України), з необхідними уточненнями залежно від успішності досягнення загальноекономічних пріоритетів.

6. Указані пріоритети об'єднуються і узгоджуються (Мінекономрозвитку і торгівлі України) між собою в рамках відповідних національних програм, що затверджуються урядом як на довгострокову, так і на середньострокову перспективу. Основою їхнього розроблення мають бути затверджені Верховною Радою України гуманітарні та економічні загальнодержавні пріоритети на 15–20 років – незалежно від змін в уряді.

7. Фінансування інвестиційних проектів здійснюється насамперед за рахунок коштів створеного Державного банку реконструкції та розвитку, в статутному фонді якого мають бути сконцентровані всі можливі джерела фінансування інвестицій (емісійні кошти банку, бюджетні та кошти від продажу державного майна тощо). Цей банк повинен мати статус банку I рівня і, в ідеальному варіанті, в статутному фонді мати суттєву частину іноземного капіталу.

Поряд із упорядкуванням і підвищенням ефективності витрачання наявних фінансових ресурсів (насамперед бюджетних) це суттєво сповільнить перетікання емісійних коштів НБУ в готівковий обіг, що стане запорукою стримання інфляції та утримання курсу національної грошової одиниці.